
Informe sobre la declaració de BIC amb categoria de bé moble a favor de la Gloriosa Ensenya de l'Oriol d'Orihuela

Autor: Comissió de Llegat Històric
Aprovació: Ple Algemesí, 28 novembre 2016

Antecedents

La Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, amb data 05.07.16, va publicar en el DOCV núm. 7824, una resolució per la qual s'incoava expedient de declaració de Bé d'Interès Cultural, amb la categoria de bé moble, a favor de la Gloriosa Ensenya de l'Oriol d'Orihuela.

Al ser preceptiu l'informe de Consell Valencià de Cultura, com a entitat consultiva de la Generalitat, la Direcció General de Cultura de la conselleria va sol·licitar, per document datat el 01.09.16, data d'entrada al CVC 80.09.16, informe favorable per a la declaració esmentada.

Justificació

La Gloriosa ensenya d'Oriol, Bandera de la Ciutat d'Oriola o Pendó d'Oriola és una de les ensenyes o banderes de major antiguitat de l'Estat Espanyol. És l'estendard de la ciutat. Consta de dues parts ben diferenciades:

La **bandera**, de 231 cm de llargària i 130 cm d'amplària. Als 152 cm s'estreny per formar una llengüeta de 79 cm de llargària i 42 cm d'amplària. Es va confeccionar al segle XIV i al llarg de la Història s'hi han afegit brodats, cintes de seda, serrells, etc.

El teixit està confeccionat amb domàs carmesí als dos costats i tot el contorn està rematat amb serrells daurats de 5 cm.

Els brodats pertanyen a distintes èpoques, des del segle XV al segle XVIII. Ha estat restaurada dues vegades, una al llarg de 1957 i una altra que va començar en 2008.

Quant a la descripció dels brodats i a l'anvers, en camp de gules, hi ha les santes Justina i Rufina, patrones de la ciutat, orlades amb garlandes. A la dreta i en la part de baix, l'escut d'Aragó i als costats de les santes, en diagonal, dos oriols nimbats d'or, amb les ales desplegadas i orlats amb el lema *Herodii domus dux eorum est*. La resta dels brodats consisteixen en onze llambrequins alacranats i set estrelles d'or.

Quant al revers, hi ha el reial escut de Felip V, timbrat amb la corona reial espanyola i encerclat amb el collar de l'Orde del Toisó d'Or. Entre l'escut i el toisó, una condecoració amb llaç que per la forma de colom de plata en camp d'atzur, s'identifica amb l'Orde de l'Esperit

Sant. Hi ha, com a l'anvers, dos oriolos nimbats d'or i amb les ales desplegades, 17 llambrequins alacranats i huit estrelles d'or.

L'**Oriol**, ocell amb el nom emparentat amb el de la ciutat, remata el suport de la bandera. Té unes dimensions de 40 x 27 x 18 cm. Apareix amb una pota que descansa sobre un tronc mentre que amb l'altra empenya una espasa que sembla fer honor al lema *Semper ensis vester prevaluit* (Sempre van prevaldre les vostres espases), concedit a la ciutat pel Privilegi Reial del Morabatí pel rei Pere el Cerimoniós.

L'Oriol és una delicada obra de plata sobredaurada, llavorada i cisellada, obra de l'orfebre oriolà Miguel Ruvira, de l'any 1732, per substituir l'anterior oriol de fusta tallada i daurada que, dit al pas, també va substituir un oriol anterior que es va emportar el cardenal Lluís de Belluga, Virrei de València, quan la ciutat es va rendir a les tropes de Felip V.

Es té constància històrica de les característiques de la bandera des de l'any 1600:

Es de domàs carmesí guarnit ab moltes alcarchofes de or bordades e altres estelles e ab les armes Reals de un part e de altra les figures de les benaventurades Santes Justa e Rofina e a les dos parts les armes de la Ciutat e guarnit alderredor de un passamà de or ample ab sa vara daurada ab arres torçades, e sa funda e un drap blanch en que està embelt lo dit pendó...

Quan a l'oriol, apareix documentat per primera vegada en 1602:

Lo pendó de dompas broslat de pinyes e flors de or ab sa llança daurada, cinch cordóns de seda vermeña ab ses borles y en lo pendó les himages de les benaventurades Santes Justa e Rofina e les bolses guarnides de fil de or pera portar lo pendó e lo auriol de argent daurat e lo drap et àlias que li fonch acompanyat.

Dels cordons de seda acabats en borles per a ser portats pels representants de les autoritats, hi ha notícies des de 1605.

La Gloriosa Ensenya de l'Oriol es trau al balcó de la Casa Consistorial per l'Alcalde-President de la Corporació Municipal el dia en què se celebra la reconquesta de la ciutat, exactament, el 17 de juliol de cada any («Dia del pájaro», en boca dels oriolans), festivitat de les santes Justina i Rufina.

Eixe dia, des de les 0 hores, la bandera de la ciutat s'exposa de manera pública per a la contemplació dels ciutadans. Al llarg del matí, té lloc la baixada pel balcó de l'Ajuntament i es traslladada pel Síndic portador de l'estendard el qual va acompanyat per la corporació municipal, un representant del cabildo i altres autoritats, cadascuna d'elles portadora d'una de les cintes que arranquen de la bandera.

El recorregut s'inicia a l'Ajuntament en direcció a la catedral des d'on ixen les imatges de les patrones. El recorregut processional es dirigeix a l'església de les santes Justa i Rufina on se celebra una missa. En acabar-se la celebració, hi ha una desfilada solemne pel centre històric de la ciutat fins al monument de l'Armengola (personatge de llegenda que va salvar la població

cristiana d'una matança) i, des d'aquest punt, torna a l'Ajuntament. La Gloriosa Ensenya de l'Oriol s'hissa al balcó principal de la casa consistorial fins a la mitjanit. Després, es retirada a l'interior on romandrà tot l'any.

Hi ha mimetismes essencials entre les celebracions cíviques de la Reconquesta realitzades per les ciutats de València i d'Orihuela que són, com asseguren els tractadistes, una lògica conseqüència d'un multisecular passat en comú. Aquest mimetisme es concreta en l'acte de baixada i pujada de les dues ensenyes, en les cimeres —un rat penat i un oriol—, en el privilegi d'inclinar-se només davant Déu i el Rei, en l'existència dels cordons de seda per a ser portats per les autoritats, en la processó cívica, en la importància i participació en els actes de la festivitat...

Associada a la celebració del 17 de juliol, se celebren a la ciutat tot un conjunt d'activitats, culturals i lúdiques, des de la crida, els passa carrers, desfilades, revetlles, concerts, conferències, exposicions, etc. a la festa de moros i cristians, que se celebren abans i després del «Día del Pájaro», data central de les festes més importants i populars de la ciutat d'Orihuela.

Conclusions

1. El Consell Valencià de Cultura considera que la Gloriosa Ensenya de l'Oriol d'Orihuela reuneix les condicions per ser declarada Be d'Interès Cultural amb categoria de Bé moble pel seu interès artístic, històric, etnològic i identitari.
2. El CVC recomana la protecció del protocol de la processó cívica del dia 17 de juliol pel fet d'estar directament relacionada amb la Gloriosa Ensenya de l'Oriol.
3. El Consell Valencià recomana que s'establisca un pla de divulgació del BIC que implique el coneixement per part de la resta del territori d'una festa i d'una ensenya tan representativa de la identitat d'Orihuela.
4. Aquest informe s'enviarà al protocol habitual i a l'Ajuntament d'Orihuela.